

Nato-jäsenyyсарviointi vaatii analyttisiä kehikkoja (julkaistu TS 7.5.2022)

Yhteiskuntatieteilijä jäsentää systemaattisesti maailmaa. Hän luo käsitteellisiä näkökulmia ja hahmottaa analyttisiä ulottuvuuksia tai kehikkoja, joiden kautta todellisuutta voi kuvata ja esittää sen suhteen kiperiä kysymyksiä. Perusulottuvuuksia valtioiden suhteissa ovat esimerkiksi yhteistyön ja konfliktin välinen jännite tai oman identiteetin ja taloudellisten etujen ajamisen vuorovaikutus.

Suomalaisessa Nato-keskustelussa analyttisyys on kuitenkin ollut aivan liian vähäistä. Systemaattisia ulottuvuuksia ei ole riittävästi identifioitu ja esitetty niiden suhteen armottomia kysymyksiä. Esimerkiksi valtioneuvoston ”Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta” on riittämätön tässä suhteessa, ja sen arvo päätöksenteolle jää näin kyseenalaiseksi.

Suomen (ja Ruotsin) Nato-jäsenyys vaikuttaisi maailmaan monitahoisesti ja monimutkaisesti ja lopulta emme kuitenkaan voi varmuudella tietää, miten kannattaa toimia. Ei siis myöskään ole helppoa määrittää oleellisia asiaan liittyviä näkökulmakehikoita. Mutta ajattelun ja arvioinnin apuvälineenä kolmiulotteinen malli on usein toimiva. Siihen voisi ehdottaa sisällytettäväksi seuraavat ulottuvuudet:

- 1) Aika. Jäsenyyttä ei voi arvioida vain nyt kriisitilanteessa, vaan sitä pitää pohtia systemaattisesti esimerkiksi kriisin loputtua tai 10 tai 50 vuoden tähtäimillä. Päätös liittyä Natoon on joka tapauksessa kauaskantoinen, mutta tällä hetkellä tuntuu, että keskustelun aikahorisontti on perin lyhyt. Myös taaksepäin, presidentti Trumpin aikahan jo näyttää unohtuneen.
- 2) Ajurit, siis kansainvälisen poliittisen toiminnan vaikuttimet. Näitä voisi esittää erilaisia ja ne ovat usein toisiinsa liittyneitä, mutta mainittakoon neljä oleellista: vallanhalu – turvattomuus – symbolisten ja identiteettitekijöiden vaikutus – yhteistyön etsintä. Ne kaikki voivat kummuta niin kansainvälisen järjestelmän rakenteesta kuin yksilöiden harkinnasta. Venäjän suhteen esimerkiksi voi kysyä, ajaako sitä tähän käsittämättömään rikollisuuteen vain puhdas vallanjano vai kokemus Naton luomasta uhasta vai maan ikiaikainen suurvaltaidentiteetti (todennäköisesti kaikki nämä ja jotain paljon muuta).
- 3) Toimintaympäristöt. Nato-jäsenyyttä voi arvioida kunkin yksittäisen toimijan näkökulmasta, ja tietysti ensisijaisesti Suomen, mutta monen toimijan väliset toimintaympäristöt ovat kenties vielä oleellisempia. Ukrainan sota on näistä ensimmäinen; Suomen ja Venäjän suhteet toinen; lännen/Naton/EU:n ja Venäjän väliset suhteet kolmas. Tähän tulisi kuitenkin listata myös sellaisia oleellisia seikkoja kuin kansainvälinen ympäristöyhteistyö (ml. arktinen politiikka ja Itämeren suojele), asevalvonta ja ylipäänsä maailman suurvaltojen suhteet ja kansainvälinen järjestys.

Konkreettisen analyysikehikon muodostamiseksi pitää kaksi jälkimmäistä ulottuvuutta taulukoida ristiin ja syntyvän taulukon jokaisen solun sisällä arvioida erilaisia ajan hetkiä. Kaikkia soluja ei välttämättä tarvitse täyttää ja on selvä, että eri solujen painoarvo lopullista kuvaa muodostettaessa – jäsenyys vai ei – vaihtelee merkittävästi. Kokonaiskuvan hahmottaminen jäsenyyden kompleksisuudesta on kuitenkin tärkeää.

Taulukko mahdollistaa systemaattista vaikeiden kysymysten esittämistä. Esimerkiksi: Voiko Suomen ja Ruotsin liittyminen eskaloida Ukrainan sotaa antamalla uskottavuutta Natoon perustuvaan turvattomuusargumentaatioon Venäjällä? Miten jäsenyys kenties vaikuttaa Kiinan ja

Venäjän välisiin suhteisiin nyt ja lähitulevaisuudessa? Olisiko eurooppalaiselle turvallisuusjärjestelmälle pitkällä tähtäimellä symbolisesti hyödyllistä, jos siihen kuuluisi liittoutumattomia maita? Onko mitään mahdollisuutta edes keskipitkällä tähtäimellä Suomen tehdä yhteistyötä Venäjän kanssa Itämeren suojelemiseksi? Vastauksia ei välttämättä ole, mutta kysymysten esittäminen on itsessään tärkeää, kattavasti.

Muunkin tyyppisiä käsitteellisiä näkökulmia yhteiskuntatieteilijä toki voi esittää. Yksi oleellinen on pelon näkökulma, pelko operoi monin tavoin Ukrainan sodan kehikoissa. Suomessa pelko määrittää niin Nato-jäsenyyden puolestapuhujien – pelko Venäjän invaasiosta – kuin sen vastustajienkin argumentteja – pelko Venäjän kostotoimista, sodan eskaloitumisesta ja uudesta pysyvästä Venäjä+Kiina vastaan länsi -konfliktista.

Tutkimuskirjallisuus osoittaa, että pelko on usein irrationaalista, huonoihin päätöksiin johtavaa, mutta toisaalta se voi olla myös ihmistä suojeleva voima. Kummastakohan on kyse, jos ajattelee, että kostotoimet ja eskalaation vaara ovat suurempi uhka kuin jäsenyyden hakematta jättäminen, ainakin nyt akuutissa kriisissä?

Henri Vogt

Kirjoittaja on Turun yliopiston kansainvälisen politiikan professori